

EL NOSTRE PACO FARRERAS

Xavier Marcet i Gisbert

Andreu Calaf ha estat un periodista terrassenc que ha exercit sobretot en la premsa barcelonina, a *El Correo Catalán*, a l'equip fundador de l'*Avui* i, els últims anys, a *La Vanguardia*. Queden lluny els temps en que va ocupar la direcció del diari *Tarrasa* coincidint amb l'arribada de Pere Matalonga a l'alcaldia. Més lluny encara, aquells anys joves del seu falangisme compromès. Calaf conserva una bona memòria, i una capacitat d'anàlisi envejable. Té tants records d'aquells anys que podria fer una novel·la, i potser la farà. El que segueix és la crònica d'una conversa ribetejada amb documentació d'aquells anys.

A mitjan 1994 van aparèixer les memòries de Paco Farreras, un falangista català en els seus anys joves. L'evolució personal de Farreras el portà més endavant cap un enfrontament amb el franquisme fins conèixer la presó i l'exili.¹ Les seves memòries, són un testimoni interessant de l'evolució d'un sector minoriat del falangisme a Catalunya. Farreras ha volgut explicar les trifulques d'alguns centenars o milers de joves que no per ser falangistes eren fills de *xarnegos* o menys catalans. Els primers anys del Frente de Juventudes, marcats pel ritme paramilitar, aquells de la il·lusió i el record per José Antonio, van donar pas al desencís a partir de 1943 per les renúncies del regim.² Farreras, amb alguns altres, va intentar crear un grup crític amb la línia d'aquella Falange que es sotmetia a les conveniències de la conjuntura, un grup que es deia Acció Juvenil i que mig tolerava el delegat provincial de Barcelona, Manuel Martín Borregón, un personatge ben conegut a Terrassa. La rebel·lia que impregnava aquests sectors de joves falangistes es posava de manifest en nombroses publicacions que apareixen aquells anys, i en les quals Farreras, o Manolo Sacristán per citar un altre exemple conegut, escrivia articles molt crítics amb el règim, que sovint eren veritables proclames revolucionàries. Farreras va acabar el 1946 davant d'un Consell de Guerra per aquest motiu. Progressivament, la decepció pel malbaratament d'un ideal allunyà Farreras cap a posicions democràtiques i esquerranes.

A Terrassa l'organització juvenil falangista va ser important en els primers anys de postguerra. Arribà a tenir una militància molt nombrosa. Segons les xifres oficials, el gener de 1942 passava dels dos mil afiliats, en un moment en que encara era ben viu el projecte d'enquadrar tota la joventut en el Frente de Juventudes.³ El record de gent com Paco Farreras impregna les paraules d'Andreu Calaf. Terrassenc de tota la vida, el jove Calaf va ingressar a l'OJ, en uns anys en què no hi havia res més, ens explica. Uns anys en què el trauma de la guerra, mirat des d'ulls adolescents, de tretze, cartoze anys, afavoria l'enlluernament per uns principis radicals, nous, revolucionaris. L'OJ reproduïa un ambient de caserna, amb càstigs de rapar al zero i arrestaments de caps de setmana. Probablement més endavant Calaf pensaria com Farreras que en aquells anys s'enganyaven ells mateixos, però tanmateix els devia ser molt difícil desfer-se de la sensació que podien ser els protagonistes en la construcció d'una cosa nova, que anés molt més lluny del que sempre havien anat els conservadors. Andreu Calaf, que és dels que es prenien aquell *falangisme* seriosament, figurava com a auxiliar en els serveis tècnics de l'organització juvenil i també com a auxiliar en l'àrea de Centros de Trabajo.

La vida de periodista li ha donat a Calaf finesa en l'anàlisi. Potser per això recorda amb relativitat i distància aquells anys, i alhora amb l'aplom de qui sosté unes conviccions clares sobre com varen anar les coses. Els anys de la postguerra són encara poc coneguts, i la seva disposició a ser usat com a testimoni discret contribueix, des de les seves aportacions, a conèixer-la millor. Calaf va viure intensament els anys de la postguerra des de l'organització juvenil, on coincidí amb dirigents com Paco Montané —ex-lliguero— i més endavant Jaume Galí, i des d'on conegué no només la plana major de la Falange local sinó els avatars d'aquella política encara comandada pels salistes.

Per Calaf és evident que en els anys de la postguerra van continuar manant els que sempre havien manat, els senyors, els industrials, els salistes. «Els només eren conservadors. En el fons s'estimaven la ciutat, però com que els diners per fer qualsevol cosa havien de sortir d'ells, això ja no els agradava tant. Molts d'ells van desertar i van marxar a viure a Barcelona, a causa del trauma de la Guerra. Pensaven que potser en un lloc com a Barcelona, el 1936 no els haurien trobat.»⁴ Però dels que restaren a Terrassa, alguns van decidir controlar la Ciutat com mai no ho havien fet des de l'Institut Industrial. Calaf recorda bé la figura capdal d'aquells anys, presidint l'Institut Industrial, de Josep Badrinas, «a qui li hauria agradat que les coses es fessin sense trair la ideologia del tiet Alfonso». Efectivament Badrinas, l'home que recollí l'herència del salisme, era nebot d'Alfons Sala. Per Calaf, Sala havia estat un home honrat, que no era anticatalanista. Recorda l'anècdota que li explicà un catalanista radical de Mataró que, anys després, muntà la llibreria Catalunya de Perpinyà. Segons Gual, un dia del temps de la Dictadura un grup d'independentistes mataronins estava en un local del carrer Carretas de Madrid cantant «Els Segadors», i van ser sorpresos per una trucada a la porta que van atribuir a la policia. S'equivocaren, era Sala amb una ampolla de xampany, que havia sentit cantar «Els Segadors» i es decidia a compartir una estona amb uns catalans a Madrid. En qualsevol cas, aquell ja no era el Sala de la postguerra, decantat definitivament cap a l'espanyolisme. Calaf explica com dintre el salisme hi havia també sensibilitats molt diferents, amb una forta component espanyolista en alguns casos, amb molt de conservadorisme en d'altres.

En els anys quaranta alguns d'aquests joves radicals veien en els salistes un grup de «carques» que tenien molt poder dintre i fora la ciutat, però que no tenien cap connexió amb els ideals nacional-sindicalistes ni que portessin el carnet de FET-JONS a la butxaca. Encara ni Calaf, ni molts falangistes de primera hora, s'expliquen com van poder fer primer cap de Falange a Martí Rossell, un industrial que havia defensat unes clares posicions catalanistes. Aquestes decisions i moltes d'altres no podien ser enteses pels joves falangistes, grup del qual es nodrí l'ala crítica i radical del falangisme local. L'estira i afluixa amb els industrials va anar en crescendo. Els joves falangistes utilitzaven el diari, *Tarrasa*, encara que sortís amb subvenció dels industrials, per introduir elements que consideraven de justícia social i que es projectaven amb una forta impregnació antiburguesa.

No Importa

L'any 1942, l'organització juvenil falangista va començar a publicar a Terrassa un butlletí batejat *No Im-*

porta. Recollien amb aquest *No Importa*, carregat de ressonàncies d'aquell *Me ne frego* dels *squadristi* italians, un episodi èpic de la primera Falange. *No Importa* fou la resposta del falangista de vella guàrdia el 1935 davant dels morts de Falange, en el sentit que encara n'havien de morir molts més fins fer possible l'ideal falangista. *No Importa* fou una de les publicacions clandestines de FE abans de 1936. Els joves falangistes terrassencs buscaren doncs un títol que els apropés als seus mites fundacionals, aquells que els impulsaven a un discurs crític davant els que volien acomodar-se en la nova situació i a una retòrica de la revolució pendent que, de fet, no abandonarien al llarg del franquisme.

És lògic que Calaf, i alguns altres joves que confeccionaven el *No Importa* decidissin reproduir, el 1943, en lloc preminent, l'article de Paco Farreras «Ya estamos hartos» publicat a *Atajo*, la revista dels cadets del Frente de Juventudes a Barcelona, autoqualificada de periodisme revolucionari. En el citat article, Farreras, proclamava que «esta España no nos gusta», reclamava major justícia social, condemnava els «estraperlistas legalizados», la connivència d'alguns funcionaris, el tràfic per concedir «libertades provisionales», i als nous rics aprofitats de la situació. L'article portà Farreras, com hem dit anteriorment, davant un Consell de Guerra.

No Importa, que es publicava com «avanzada de ofensiva nacional-sindicalista», representava aquest sentiment crític i radical que impregnava els sectors autoproclamats autènticament nacional-sindicalistes de Falange; fou un

dels instruments que aquesta tendència va utilitzar per anar posant tascons als sectors salistes hegemònics en el poder local. Aquest enfrontament va arribar als seus moments més àlgids cap a finals dels anys quaranta, durant l'alcaldia d'Alfons Vallhonrat, el qual estava clarament distanciat de Falange i tenia al seu cap, Romualdo Gutiérrez, sorgit d'aquests sectors crítics que representava *No Importa*, com un dels seus adversaris més evidents. Fou en aquesta època en que *No Importa* va incrementar les dificultats per ser publicat, apareixent el 1949 i 1950 ja només de forma testimonial, per insistir que la Festa de la Liberación de la ciutat s'havia devaluat tant que els feia vergonya.

Durant els anys que va sortir, *No Importa* va constituir un veritable compendi d'una premsa amb voluntat clara de fomentar el feixisme. En les seves pàgines l'alerta per un tracte massa dèbil amb els derrotats que tornaven de l'exili,⁵ o l'advertència entre el curt camí que portava de les sardanes al separatisme, o la crítica perquè el diari tenia cartes al director, eren una mostra d'aquesta voluntat. El mite permanent era José Antonio. Els discursos reproduïts en separates, els de Girón de Velasco. Les cròniques sobre campaments del Frente de Juventudes, on deien fomentar la mística de «mitad monges, mitad soldados», ocupaven un espai important del butlletí, així com les altres activitats del Frente de Juventudes.

Òbviament els autors de *No Importa* no podien emprendre una campanya directa contra els nous governants locals, però tanmateix aprofitaven qualsevol motiu per posar-hi distància. Quan el 1945 els industrials

NUESTRO PUESTO ESTA AL AIRE LIBRE

*Nuestras pequeñas ciudades
de lona, grito de nuestra
presencia y de nuestro
fervor de servir*

Reproducció de *No Importa*, núm. 20.

terrassencs van regalar el magatzem Freixa del carrer Sant Pau, actualment seu de l'Institut Industrial, al Frente de Juventudes, entre els sectors industrials de la ciutat va comentar-se molt aquesta cessió com un excés que des del propi Institut Industrial s'havia comès. *No Importa* no deixà de recordar a molts d'aquests industrials que tot el que fessin seria poc, car si havien recuperat les seves indústries era a causa de la victòria que ells encarnaven. El 1945 ja havien escrit clarament una declaració de principis al respecte: «Hay quien porque nos da dinero quisiera que nos calláramos muchas cosas. Hay quien por mucho menos estamos dispuestos a hacer callar». El mateix passava amb els sectors catòlics, que veien amb mals ulls les marxades a Montserrat del Frente de Juventudes, i que eren durament criticats pels joves falangistes per practicar una *espiritualitat* massa pròxima al catalanisme. El 1948 retreien a Torrella Niubó ser un dels defensors d'aquests montserratinistes catalanistes terrassencs.

Per a tots aquests sectors de falangistes convençuts la derrota dels feixismes europeus, a partir de 1943, fou un cop molt important. Tot i així, acabada la guerra, no s'estaven de lloar les figures de Mussolini i de Hitler, així com de detestar la figura de Churchill, a qui entre molts altres greuges afegien obsessivament la seva reivindicació de Gribaltar. L'abril de 1945 en un homenatge als dictadors caiguts es referien a Hitler en aquests termes: «Traspassó el umbral de la historia como los grandes heroes, y como símbolo de su Patria y de su tragedia. Su figura es tan gigantesca que brillará impereciblemente con fulgor de primera magnitud en los siglos. Quedará alterada la trilogía histórica de Alejandro, César y Napoleón con su ingreso, y quizás superándolos deba presidirlos». El 1946, amb la guerra ja acabada i la notícia de l'holocaust difosa per Europa, des de les pàgines de *No Importa* continuava advertint-se dels perills de permetre l'establiment de jueus sefardites a Espanya.

El més sorprenent però, és el tracte que *No Importa* va dispensar a Don Juan de Borbón. En el número de maig-juny de 1947, s'incorporava un article amb el títol de «Don Juan se pasa a los rojos». L'article era una reproducció d'un altre òrgan del Frente de Juventudes, *Juventud*, en què no s'advocava ni per la monarquia ni per la república, sinó per donar l'única legitimitat a Franco. Sorpren la reproducció de l'article a Terrassa, perquè la posició monàrquica de Sala, àdhuc després de 1939 era ben coneguda. Reproduint aquest article, la redacció de *No Importa* feia gala, un cop més, d'evidenciar el seu radicalisme, però sobretot, no deixava passar una bona oportunitat d'incomodar molts salistes. Freqüentment el refugi en aquesta radicalitat tan estrident com estèril era la mostra més evident de l'afebliment de la Falange.

Falangistes i salistes

La Falange terrassenca no tenia el seu únic focus de radicalisme en el Frente de Juventudes. Dos personatges ben coneguts a la Ciutat, Luis G. Ventalló i Emili Matalonga, i de prou pes polític el 1939, no van lograr mai ni fer-se amb el control del Partit, ni tampoc, amb el poder institucional. Ventalló havia estat Governador Civil a Lleida el 1938. La seva carrera política, originada pel fet de ser un dels pocs tradicionalistes catalans que suportaren

FET-JONS fou però efímera. Sembla que els problemes amb els militars van provocar la seva destitució. Ventalló, que procurava actuar sempre amb la màxima ortodòxia, no va passar mai d'ocupar càrrecs de segona fila en la Falange local. La seva marginació, que el personatge digeriria amb dificultat, el van portar a ser un dels caps evidents de la tendència radical del falangisme local. El cas d'Emili Matalonga és diferent. La seva relació política amb Ventalló començà abans de 1939. A Sant Sebastià ja col·laboraven junts en la recopilació d'informació sobre els autors dels assassinats de la reraguarda republicana a Terrassa. Matalonga fou l'encarregat de convertir la repressió dels primers anys de postguerra en una venjança que pretenia traduir-se en un escarment general. Des de la Delegació d'Informació i Investigació de Falange, comandada per Matalonga, es portà el pes de la repressió local, amb una contundència que volia ser una resposta a les crueltats de 1936. A la Delegació d'Informació i Investigació no imperava cap respecte pels derrotats, més aviat totes les humiliacions i abusos possibles.

Segons versions molt diverses, i entre elles la del propi Calaf, foren Matalonga i Ventalló els responsables de la destitució de Joaquim Amat com a alcalde el 1945. Les pressions que a través d'Aunós, ministre de Justícia, feren arribar al nou Governador Civil de Barcelona, Barba Hernández, sembla que foren determinants per la destitució

La juventud tarraense ha demostrado una vez más por Franco y contra el comunismo, a ello se sumó buena parte de la población en señal de protesta por la campaña que en contra de España están desatando nuestros enemigos seculares, y afirmando con ello que se está dispuesto, a las órdenes del Caudillo, a hacerlo todo para frustrar sus propósitos

Reproducció de *No Importa*, núm. 28.

d'Amat, malgrat que aquesta acabà sent realment rocambolesca. En qualsevol cas, l'ala radical de Falange no fou la beneficiària de la crisi política que es provocà. Quan Calaf parla de Matalonga no nega la seva duresa, ni la voluntat d'escarment, però considera que el personatge Matalonga no s'entén sense el personatge Alcócer, en una espiral de la violència que no semblava tenir fi. Per Calaf, la repressió forta arribà fins al 1943. Després de la batalla d'Stalingrad, les coses començaren a canviar. Matalonga va fer la feina bruta als industrials, ens diu Calaf, quan li recordem el que alguns d'ells ens havien contat respecte de la lateralitat de Matalonga. El que és evident és que la radicalitat falangista a Terrassa no va quedar només en paraules. Des de la Delegació d'Informació i Investigació van saber usar el terror, altre cop, com un instrument capaç de polaritzar la dinàmica política.

El prisma dels anys porta Calaf a considerar que la Falange d'aquells era molt poca cosa, que l'aparença tenia més pes que la realitat. Certament la segona meitat dels anys quaranta confirmaren el declivi de Falange arreu. A Terrassa la pèrdua d'influència es traduí en unes desavinences fortes amb l'alcalde Vallhonrat, que no tenia cap interès a assumir la *jefatura* de la Falange local. L'intent més seriós de Falange per recuperar el timó polític de la Ciutat vingué de la mà de Pere Matalonga, quan Acedo Colunga accedí al Govern Civil. Pere Matalonga exposà al nou Governador, amb qui compartia l'amistat del general Juan Bautista Sánchez, l'ostracisme en què s'havien mantingut els sectors legitimistes de la Falange local i va criticar les formes tradicionals dels salistes. La resposta d'Acedo fou nomenar-lo alcalde. Pràcticament al mateix dia, Andreu Calaf prengué possessió del diari local, per completar l'operació política i substituir a Valenciano al front del rotatiu terrassenc. El mandat de Pere Matalonga fou curt, segons Calaf tot l'Ajuntament «se li girà d'esquena» i només podia refiar-se de Josep Clapés, que molt aviat passà a substituir-lo. Clapés obria així el mandat més llarg en l'alcaldia local amb anterioritat al de Manuel Royes. L'opinió de Calaf és que Josep Clapés no era un falangista convençut. Clapés era un salista rejuenit, que quan necessitava un consell recorria al conseller àulic dels salistes de l'època, Juan Antonio Vallhonrat. En qualsevol cas, les relacions entre Clapés i Calaf no foren mai de proximitat, i l'alcalde aprofità una conjuntura política desfavorable pel director del diari local per substituir-lo. Des de 1962, el periodista terrassenc passà a treballar en la premsa barcelonina.

De Tarrasa a Tarrasa Información

Probablement Clapés tenia més d'un bon motiu per perseguir la destitució de Calaf al front del diari. Calaf havia intentat convertir el diari en un petit illot de debat enmig de l'aparent uniformisme general. Certament, Calaf havia après a contenir les seves editorials quan no li venien ja imposades, però havia impulsat un conjunt de trobades a la redacció de *Tarrasa* que preocupaven i indignaven l'alcalde Clapés. Aproximadament entre 1954 i 1961, recorda Calaf, que es reunia un consell assessor de la

redacció els dilluns. En aquestes reunions s'aplegaven persones de procedència ideològica diversa i es discutien temes d'actualitat. D'entre els assistents a les reunions, Calaf recorda els germans Badia, Gabriel Querol, Soriguera, Carreras, Llloch, entre d'altres. Aquesta proposta de crear una certa tribuna d'integració fou ràpidament mal vista per les autoritats. L'assistència a les reunions de persones com l'editor Castellet, el paleontòleg Crusafont o Paulina Pi de la Serra, els resultaven massa sospitoses. L'estreta vigilància sobre aquestes reunions va posar-hi fi. Segons Calaf, personalment, feia molt de temps que havia entès que el falangisme no portava enlloc, manifestar-ho significava però perdre la direcció del diari, a la qual havia accedit, a més de per la seva carrera de periodista, precisament per la seva militància falangista.

Calaf explica també els motius que el diari local canviés de nom en aquells anys. El *Tarrasa* tenia segons el seu director una vida econòmica molt precària. El personal cobrava molt poc i sovint apareixien dèficits crònics. A conseqüència d'una inspecció fiscal, que reclamava els imports del timbre del rebut que no es podien satisfer, car no es cobraven, el diari fou sancionat amb una multa a la que no podia fer front. L'embargament del diari significava el seu tancament. Finalment, i davant l'atzucat que els propis inspectors d'hisenda havien provocat, van proposar com a única solució crear un nou diari –*Tarrasa Información*– que nasqués net de qualsevol deute fiscal. Als mateixos inspectors els fou impossible trobar ningú d'aquella empresa que editava un diari conegut com a *Tarrasa*.

NOTES

- 1.- Francesc Farreras, *Gosar no mentir. Memòries*, Edicions 62, Barcelona, 1994.
- 2.- Ellwood Sheelagh, en el seu *Prietas las filas* (Crítica, Barcelona, 1984), explica bé el procés de pèrdua d'influència de Falange, situant la caiguda de Serrano Suñer, el setembre de 1942, com un punt d'inflexió en aquesta dinàmica.
- 3.- La llei del Frente de Juventudes era del 6 de desembre de 1940, sobre la seva efectivitat i el fracàs d'intentar enquadrar el conjunt de la joventut, es pot consultar a Ricardo Chueca, *El fascismo en los comienzos del régimen de Franco. Un estudio sobre FET-JONS*, CIS, Madrid, 1983.
- 4.- Les cites atribuïdes directament a Andreu Calaf fan referència a una conversa mantinguda el dia 6 de setembre de 1995, compartint les notes que sobre aquesta prengué també Mercè Soler, que ens acompanyava.
- 5.- En el núm. 38 de *No Importa* (octubre de 1948), Romualdo Gutiérrez, firmant Rógulo proferia unes amençades directíssimes contra algun dels exiliats que havien tornat de França. La secció on es publicava l'article era «...mitad soldados» i el seu títol «A los que vuelven de Francia»:

«Algunos de los que han vuelto del exilio han entrado aquí como Pedro por su casa: recuerden estos tales, que en España están de alquiler porque es nuestra y si quieren participar de esta digna propiedad que se lo ganen con un sincero arrepentimiento que trascienda a sus obras.

»De los que hay que hacer capítulo aparte, es de esos cinco o seis fulanos que deben tener la conciencia más negra que el carbón y que se exhiben tanto por nuestras calles. Esta manifestación puede traer graves consecuencias para ellos; lo que tendrían que hacer, si todavía les queda algo de vergüenza –que lo dudo– es irse de Tarrasa y de los lugares en que actuaron en tiempo de guerra para no exaltar los nervios a los ciudadanos. Y si se quedan aquí, que es lo peor que podrían hacer, que hagan la vida de madriguera si quieren que se les respeten los huesos.

»Si desde «Radio pirinaica» condenan a muerte a todos los que se destacan por su servicio a España, nosotros lo menos que podemos hacer es vigilar y arrear alguna que otra paliza cuando haya gallos que alcen demasiado la voz o que se pongan algo farrucos.»